

Beata Grabowska (Kraków), Albert Zastawny (Kraków)

VESSEL WITH ANTHROPOMORPHIC REPRESENTATION FROM A MALICE CULTURE SETTLEMENT IN TARGOWISKO, SITE 11, MAŁOPOLSKA PROVINCE

1. INTRODUCTION

Site 11 in Targowisko is located in the Bochnia Foothills, part of the Sandomierz Basin (Kondracki 1994), at the edge of the left-bank lagoon terrace jutting into the bottom of the Raba valley and forming a vast natural promontory (Fig. 1). Rescue excavations, preceding construction of the A4 Motorway linking Kraków with Tarnów, have been carried out at the site since 2000, under the supervision of Bartłomiej Konieczny and Beata Grabowska;

in 2000–2005 the exploration covered the area of 2.3 hectares. This multicultural site has yielded materials representing the Linear Band Pottery (LBPC), Malice, Mierzanowice and Lusatian cultures, as well as the La Tène, Roman and Early Medieval periods (Czekaj-Zastawny *et al.* 2002; Czekaj-Zastawny *et al.* 2003; Czekaj-Zastawny *et al.* 2004; Górski *et al.* 2006).

Fig. 1. Location of the site 11 at Targowisko, Kłaj Commune, with the marked excavated area. Drawn by A. Zastawny

Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska 11 w Targowisku, gm. Kłaj z zaznaczeniem przebadanego terenu. Rys. A. Zastawny

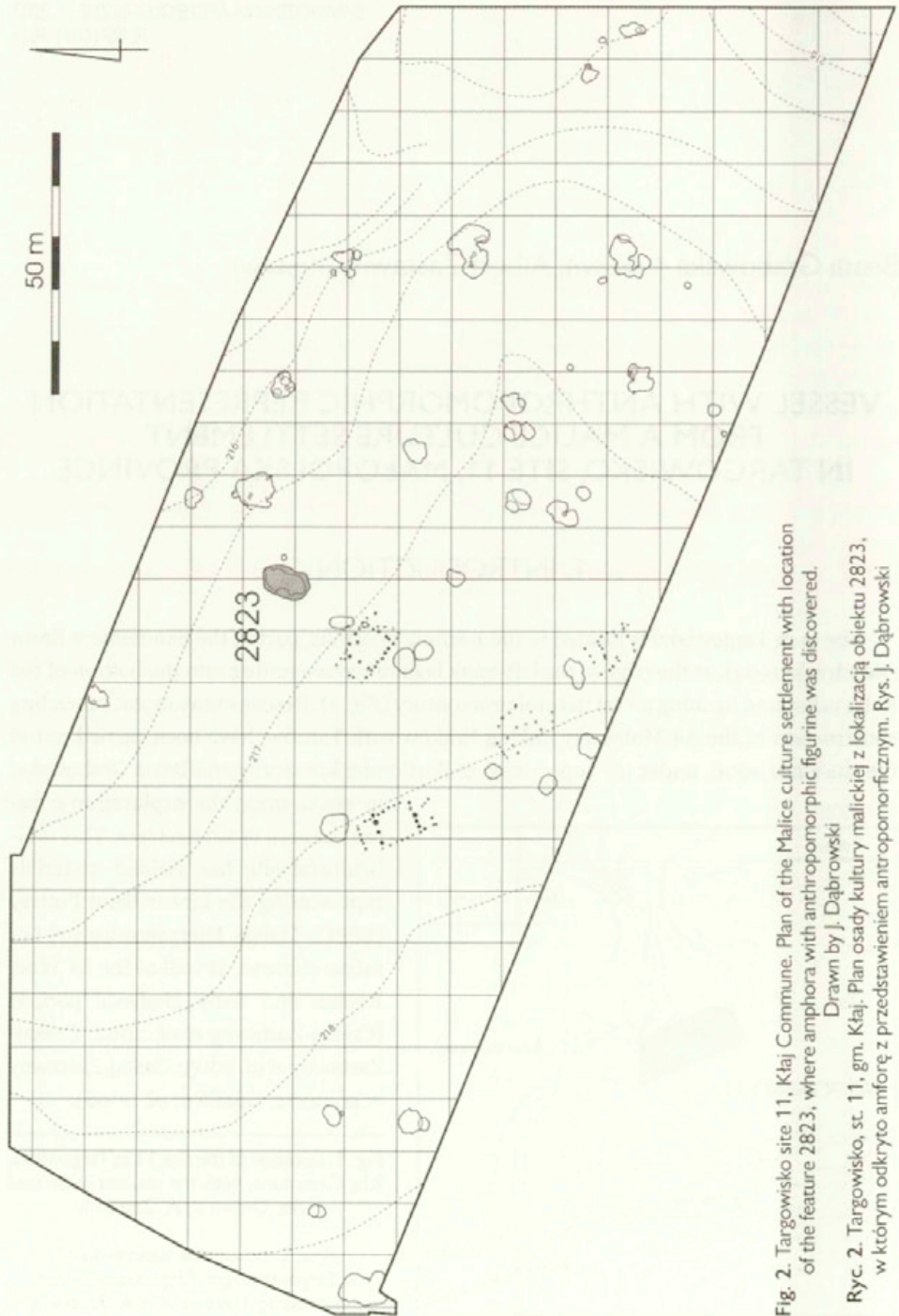

Fig. 2. Targowisko site 11, Kłaj Commune. Plan of the Malice culture settlement with location of the feature 2823, where amphora with anthropomorphic figurine was discovered. Drawn by J. Dąbrowski

Ryc. 2. Targowisko, st. 11, gm. Kłaj. Plan osady kultury malickiej z lokalizacją obiektu 2823, w którym odkryto amforę z przedstawieniem antropomorficznym. Rys. J. Dąbrowski

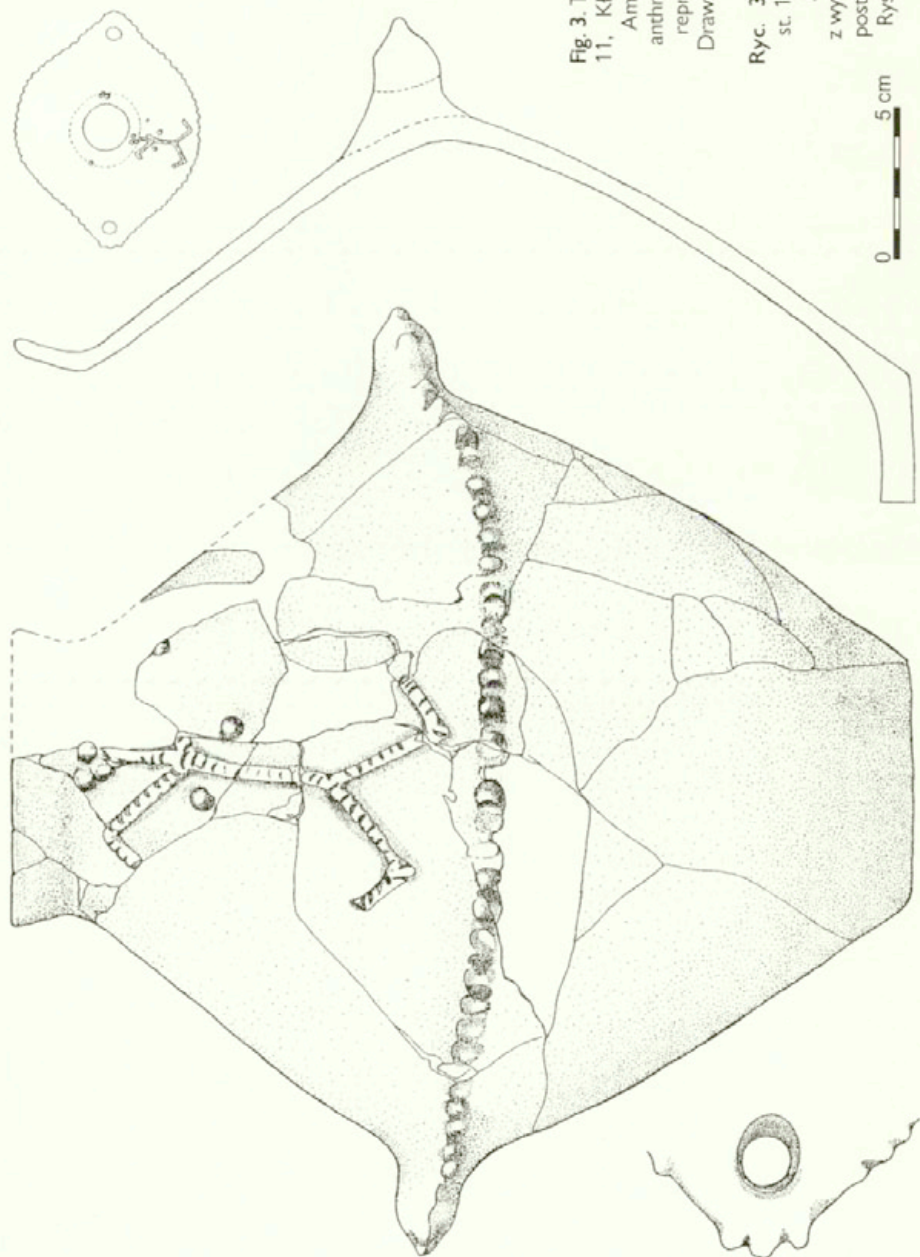

Fig. 3. Targowisko site
11, Ktąj Commune.
Amphora with
anthropomorphic
representation.
Drawn by M. Wida

Ryc. 3. Targowisko,
st. 11, gm. Ktąj.
Amfóra
z wyobrażeniem
postaci ludzkiej.
Rys. M. Wida

0 5 cm

Fig. 4. Targowisko site 11, Kłaj Commune. Amphora with anthropomorphic representation.

Photo by M. Doktor

Ryc. 4. Targowisko, st. 11, gm. Kłaj.

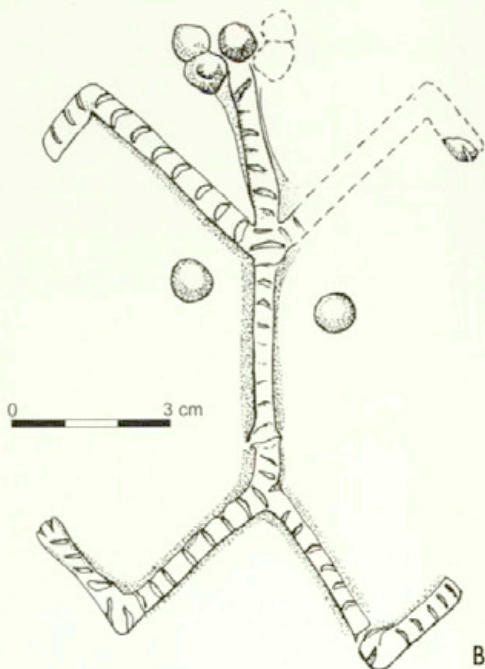
Amora z wyobrażeniem postaci ludzkiej.
Fot. M. Doktor

Fig. 5. Targowisko site 11, Kłaj Commune. Photograph of the human figurine (A) and its drawing with reconstructed elements (B).

Photo by M. Doktor; drawn by B. Grabowska and W. Sawicz

Ryc. 5. Targowisko, st. 11, gm. Kłaj. Fotografia postaci ludzkiej (A) i rysunek z elementami zrekonstruowanymi (B).

Fot. M. Doktor;
rys. B. Grabowska, W. Sawicz

During the 2004 excavations, an amphora with a depiction of a human figure was recovered from one of settlement features of the Malice culture: a unique find, the first anthropomorphic representation of this kind in the Malice culture and one of few examples of applied figurative ornamentation on Neolithic vessels in south-eastern Poland. Very similar representations, made in the same style and technique, were also discovered on the neighbouring site 12–13 at Targowisko (Czerniak *et al.* 2006; Fig. 17).

The Malice culture settlement at site 11 comprises 83 settlement pits of various sizes, 2 burial features and several dozen postholes, some of them being vestiges of at least four dwelling structures (Fig. 2). Most of the underground features, taking up approx. 3.5 hectares, form complexes of 2–6 pits with shared outlines in their roof sections. The largest accumulation of features has been recorded in the central and central-eastern part of the site (Fig. 2), where pits are arranged in a relatively regular fashion, with individual complexes or features separated by no more than thirty metres. Remains of Malice culture overground dwellings show characteristic traits (cf. Chmielewski *et al.* 2006, 603–605; Fig. 11–16; Czerniak *et al.* 2006, 542; Fig. 10, 11) which distinguish them from long houses typical of the Linear Band Pottery culture, also attested at the site. Traces of Malician buildings consist of rectangular foundations with pillared construction and distinct tripartite division of the interior. The dwellings are always accompanied by settlement pits (Fig. 2).

2. THE VESSEL

The vessel in question is a well preserved amphora with a double-cone profile, narrow bottom and low slightly flaring neck (Fig. 3, 4). It has two vertically pierced handles placed on the broadest part of the belly, both decorated with three horizontally arranged knobs. The handles are linked by an applied band of clay with finger impressions which emphasizes the curvature of the belly.

Between the broadest part of the belly and the neck, there is a schematically depicted female figure (Fig. 5). Its limbs, torso and neck are represented with narrow bands of clay applied to the surface and decorated with fingernail impressions. The head (hairstyle?) and breasts are marked with applied knobs. The left hand (except the palm) and the left part of the head (two knobs missing) have not been preserved. The figure is shown standing up straight, *en face*, with its hands raised and palms pointing downward. In a similar, though opposite, fashion, applied bands represent the legs, with the feet pointing upward. Toes of the right foot and fingers of the left hand are formed with fingernail impressions. The whole figure is symmetrical, taking up 12.5 x 8.4 cm. There are also 4 additional knobs in the place where the belly of the vessel turns into the neck, all situated at the level of the head of the female figure, at roughly equal distances from one another, one of them single and the remaining three grouped together (Fig. 3). As the latter resemble the arrangement

of the knobs making up the head of the figure, they may have been part of another anthropomorphic representation, which has not survived.

Technical traits of the amphora do not differ from those of other Malice culture vessels recovered from the site. The clay was supplemented with an admixture of crushed pottery fragments, fine-grained sand and crushed stone. The walls, also the inner walls, were formed with remarkable care, smoothed, partly even glossed. Such surfaces, however, have survived only fragmentarily, mostly on the upper part of the vessel, including the area with the anthropomorphic representation.

Height: 30.0 cm; diameter of the belly: 25.0 cm; diameter of the bottom: 8.0 cm; diameter of the mouth: 10.0 cm.

3. SITUATION OF THE VESSEL

The vessel was discovered in settlement pit 2823, which is part of a larger complex of features (2823, 3037) located at the north-western edge of the area with the most numerous traces of Malice culture settlement (Fig. 2). At the discovery level, Features 2823 and 3037 formed a single extensive darker area, 920 x 600 cm, oval in shape, oriented along

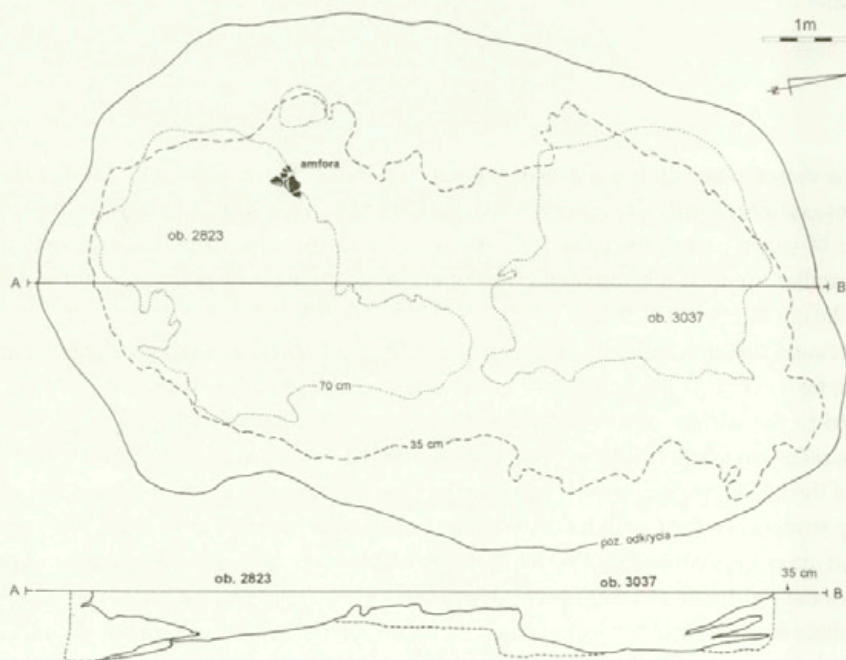

Fig. 6. Targowisko site 11, Ktąj Commune. Plan and profile of features 2823 and 3037.

Drawn by A. Zastawny

Ryc. 6. Targowisko, st. 11, gm. Ktąj. Plan i przekrój pionowy ob. 2823 i 3037. Rys. A. Zastawny

the N-S axis (Fig. 6). Due to their considerable size, the features rank among the largest complexes of pits representing the Malice culture at site 11 in Targowisko. At a deeper level, the darker area resembled a figure eight; consequently, two roughly circular pits were distinguished, with several hollows reaching the depth of 200 cm below the surface. In its vertical section, Feature 3037 was an elongated rectangle with rounded corners; the slightly rounded bottom of Feature 2823, sloping toward the south, made its side view similar to a trapezium (Fig. 6). The amphora was found at the depth of approx. 100 cm below the surface, near the north-western wall of Feature 2823 (Fig. 6). The vessel was squashed but complete (only few fragments of its mouth and belly missing), lying on its side. The fill of both pits contained numerous items of LBPC ceramics, along with materials of the Malice culture. Features 2823 and 3037 did not yield much Malician pottery, but the recovered vessels showed great diversity of form and ornamentation: fragments of bowls, vessels with a double-cone profile and pear-shaped beakers; a vertically pierced handle of

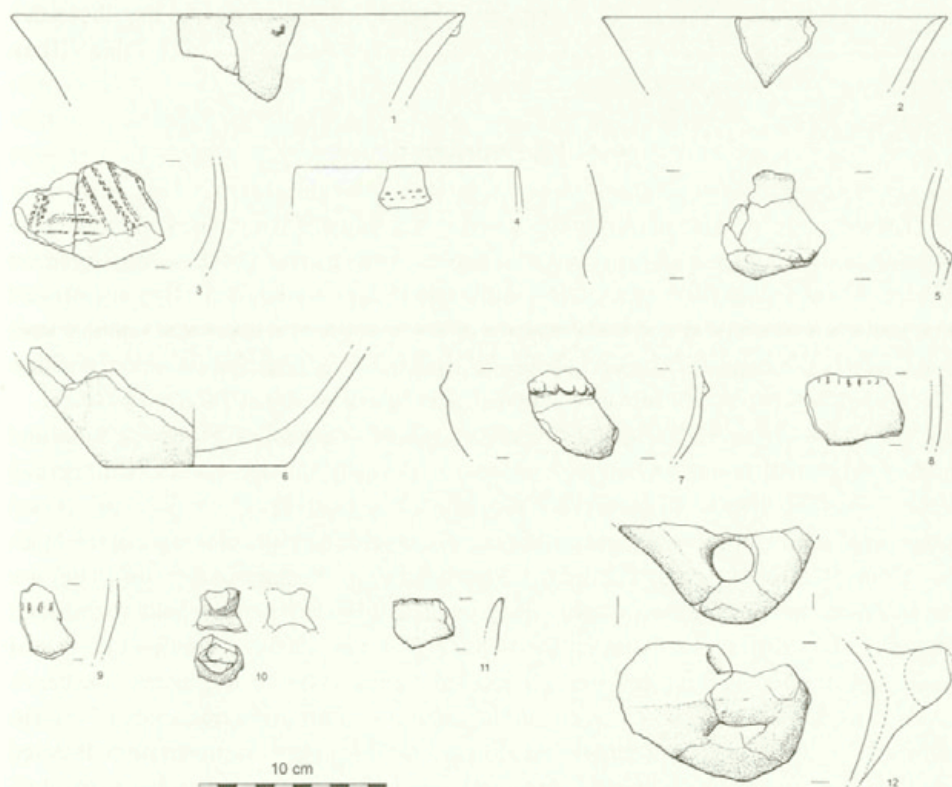

Fig. 7. Targowisko site 11, Kłaj Commune. Vessel fragments of Malice culture from the feature 3037 (1-6) and 2823 (7-12). Drawn by B. Grabowska.

Ryc. 7. Targowisko, st. 11, gm. Kłaj. Fragmenty naczyń kultury malickiej z ob. 3037 (1-6) oraz ob. 2823 (7-12). Rys. B. Grabowska

an amphora (second vessel of this kind in the inventory), strongly reminiscent of the handles of the amphora discussed in this paper (Fig. 7:12); a handle of a conical lid, which is a rare find (Fig. 7:10). Style and technology of the pottery recovered from Features 2823 and 3037 do not differ from those of vessels found in fragments in other complexes at the site.

4. ANALYSIS

Representation of a human figure on the amphora from Targowisko is the first depiction of this kind recovered from materials of the Malice culture. Two more examples of the style have since come to light, attested at a Malice culture settlement at Targowisko 12–13, neighbouring on Targowisko 11 (Czerniak *et al.* 2006). The representation discussed here is valuable also because it finds no analogies in other Neolithic assemblages on the territory of Poland and no direct references within the Danube cultures. Examples of applied clay ornamentation in the Malice culture are very rare and (apart from those mentioned above) always figural. Only several fragments of modelled human figures have been discovered so far: legs and lower parts of torsos bent forward (Kamieńska 1973, Table VIII:11; Kaczanowska 1996, 14; Kaczanowska 2002, 57).

4.1. The human figure

The anthropomorphic depiction discussed in this paper is the main element of ornamentation on a double-cone amphora with two vertically pierced handles. Amphorae are relatively rare finds at the Malice culture settlement at Targowisko site 11: they are attested in inventories of only approx. 30% features at the site. Only their isolated handles have usually survived; reconstruction of entire vessels from recovered fragments is seldom possible. The amphora is the best preserved example of this type of vessels at Targowisko site 11.

The analysed figure is a schematic representation of a woman, with the neck, torso and limbs formed with bands applied to the surface of the belly and decorated with fingernail impressions. The head and breasts are represented by small knobs. Applied bands and knobs rank among the most characteristic and distinguishing traits of pottery of the Malice culture (Kamieńska 1973; Kamieńska, Kozłowski 1990; Kaczanowska 1996). They are usually placed under the rims (surrounding bands), at the curve of the belly (bands and knobs) and, much more seldom, on the walls (e.g. on the amphora described here) and necks, usually on their unornamented sections. In such cases the arrangement of the bands tends to be difficult to reconstruct, due to the small size of surviving fragments of vessels. Some of these bands might originally have formed part of applied ornamentation. Isolated examples are known from site 11 in Targowisko, from Brzezie 17 (Czekaj-Zastawny *et al.* 2004, Fig. 7:5) and from older materials (e.g. Kamieńska 1973, Table X:5).

The head of the figure, represented by 5 symmetrically placed small knobs (2 missing), is especially noteworthy. It is hard to distinguish any facial features here, even of the most

schematic kind, but the knobs may depict an elaborate hairstyle. Small knobs which represent hair are known from figurative ornamentation within the LBPC (Vel'ký Grob in Slovakia – Točík 1970, 31, Table VII:2; Eilsleben in Germany – Kaufmann 1989). In the Malice culture, applied motifs consisting of groups of knobs, sometimes in a “clustered” arrangement, occur mainly on trough vessels (Kamieńska 1973).

4.2. Style and technology: analogies

Applying or modelling figurative representations on walls of vessels have seldom been recorded in Neolithic cultures of southern origin on the territory of Poland. The best known examples are knobs shaped as woman's breasts pushed out from the inside of the vessel, found in material of the Pleszów–Modlnica group of the Lengyel culture at Krakow Pleszów 17 (Kaczanowska 2006, Fig. 5:4). A representation of female buttocks applied to the belly of a vessel from Dąbrowa 3 is perhaps another anthropomorphic motif related to the Lengyel culture (Zastawny, in print, Fig. 5). Modelling entire figures as parts of vessels is extremely rare. A schematic representation of a woman, once probably crowning the mouth of a vessel, was discovered at a site of the Lublin–Volhynia culture in Las Stocki (Zakościelna 2002, Fig. 3:2); a clay leg recovered from a LBPC settlement in Gwoździec (Kukułka 2002) may originally have been the pedestal of a vessel. Zoomorphic elements, mainly handles shaped as animal heads, are more numerous; they occur in materials of the LBPC and the Lengyel-Polgar culture (Kaczanowska, Kozłowski 2002; Kaczanowska 2002). Another noteworthy find is a bowl with a modelled figurative representation, probably of an animal, recovered from a Lengyel site at Krakow Cło 65 (Kaczanowska, Kozłowski 2002, Fig. 1). However, complexes on the territory of Poland contain no examples of applied bands used in figurative ornamentation.

Applied clay ornamentation similar to that on the amphora from Targowisko 11 is mainly attested in the environment of early Neolithic cultures in north-eastern Hungary. It is particularly developed in the Körös culture, where human and animal figures are represented as an arrangement of clay bands, usually unadorned, sometimes decorated with finger impressions, applied to the bellies of vessels (Kalicz 1970, Charts 6–10). Less numerous examples of this style come from sites of the Alföld Linear Pottery culture (Kalicz 1970, Chart 18). These analogies, though stylistically close, are too remote in time to be considered as possible models for the anthropomorphic representation discussed here. Stylistic references to human figures on pottery of the Bükk culture are slightly more recent, but the ornamentation consists of incised lines, not of applied bands (Kalicz, Makkay 1977, Taf. 107:2; Pavúk 1981, 25). It would be natural to expect chronologically valid similarities in materials of the Herpály culture, whose pottery seems more and more clearly related to pottery of the Malice culture (Czekaj-Zastawny *et al.* 2004, Fig. 11:3). Such references, however, though present, are rather unspecific, since they involve not so much the style of anthropomorphic representations as the use of similar techniques (geometric

arrangements of applied bands) on amphorae which are typologically close to those from the Malice culture (Kalicz, Raczky 1987, Fig. 3).

The technique of representing human and animal figures with applied bands was seldom used within cultures of the western circle of the Linear Pottery. Materials of the LBPC, where the technique was one of popular forms of vessel ornamentation, comprise depictions of people shown from behind, placed at the mouth of the vessel, and consisting of clay bands stuck on the surface or (usually) figures modelled directly from the wall of the vessel (e.g. Vedrovice in Moravia — Podborský *et al.* 1993; Čataj in Slovakia — Pavúk 1981). An example of such an anthropomorphic representation “arranged” entirely from applied bands is a figure depicted *en face* on a vessel from Nová Ves in Moravia (Skutil 1962). Stylistically, the examples mentioned above differ considerably from the figure represented on the amphora from Targowisko, but certain similarities may be noticed in the representation of hair as applied knobs, which is a motif used in applied figurative ornamentation within the LBPC (Točík 1970; Kaufmann 1989).

4.3. References to the Stroke-Ornamented Pottery culture

In the context of stylistic analogies with the depiction discussed here, anthropomorphic representations on vessels of the Stroke-Ornamented Pottery culture (S-OPC) deserve close attention. These are representations on the walls of beakers and inside bowls, consisting of stroked and engraved lines which form schematic human figures in a characteristically symmetrical pose, with their limbs arranged in a letter V in various patterns (Soudský, Pavlů 1966; Kruta, Lička 2000). Although the employed techniques are completely different, marked similarity can be perceived in the layout of the figures. This is very well illustrated by a vessel fragment from a S-OPC grave in Prague–Bubeneč in Bohemia (Horáková–Jansová 1934) which shows a human figure arranged in exactly the same fashion as on the Malician amphora from Targowisko site 11 (Fig. 8). Similarity to the S-OPC layout of depicted figures (arrangement of the limbs) is further confirmed by two anthropomorphic representations on vessels recovered from the nearby site Targowisko 12–13 (Czerniak *et al.* 2006, Fig. 17). In terms of chronology and territorial range, anthropomorphic depictions on S-OPC pottery constitute the closest analogy with the clay ornamentation discussed in this paper. The relation to the S-OPC would consist in imitating the style while employing characteristic techniques of the Malice culture (applied ornamentation, fingernail impressions).

Human figures depicted on S-OPC vessels mentioned above are typical mainly of the oldest phases of the culture (Soudský, Pavlů 1966). In later periods, they become rarer and increasingly schematic, to change eventually into utterly symbolic geometrical representations, evocative e.g. of the rafter-like arrangements of punctures common within the S-OPC (Fig. 8). Vessels decorated with depictions of human figures come mainly from Bohemia and Moravia (Soudský, Pavlů 1966; Kruta, Lička 2000; Zápotocká 1998), but

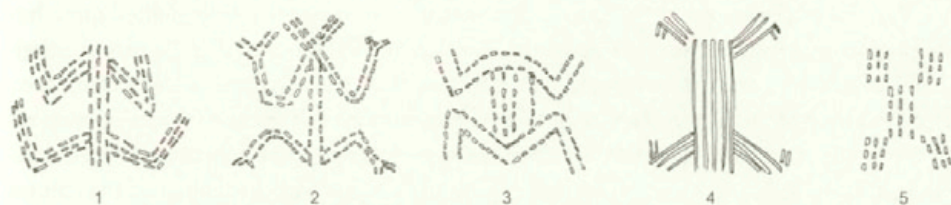

Fig. 8. Examples of anthropomorphic representations on the vessels of the Stroke-Ornamented Pottery culture: 1 — Kolečovice, 2 — Praha-Podbaba, 3 — Stary Zamek, 4 — Praha-Bubeneč, 5 — Černý Vůl (1, 2, 4, 5 — Soudsky, Pavlů 1966; 3 — Romanow 1977)

Ryc. 8. Przykłady przedstawień antropomorficznych na naczyniach kultury ceramiki wstęgowej klutej

they are also known on the territory of Poland (Stary Zamek — Romanow 1977; Kulczycka-Laciejewiczowa 2006). Undoubtedly, the chronological aspect of the proposed relationship between the style of the anthropomorphic representation from Targowisko and the S-OPC deserves further study: temporal relations between the S-OPC and the Malice culture coincide with Phase IVb of S-OPC groups (Kamieńska 1973; Zápotocká 1978; Kaczanowska 1996), so they are younger than most “stroked” complexes containing vessels with anthropomorphic representations. Nevertheless, as the development of the Malice culture is yet to be explained fully, the analogy should be treated as another interesting aspect in research on relations between the Malice and the Stroke-Ornamented Pottery cultures.

CONCLUSION

The modelled figure on the amphora recovered from Targowisko is unique for several reasons. It is the first anthropomorphic representation attested on a vessel of the Malice culture as well as the first Neolithic ornament in the form of a human figure rendered in such a technique on the territory of Poland. The technique, linking applied elements (bands and knobs) with impressed motifs (fingernail impressions), represents a distinct style in rich decoration of vessels, typical of the Malice culture and without analogies in contemporary postlinear cultures (Kozłowski 1996). Lack of close references, especially those of technical kind, in inventories of Danube Neolithic cultures synchronized with the Malice culture, therefore, should not be surprising. The same cannot be said about the style of applied figurative ornamentation. Search for possible models for the depiction from Targowisko has resulted in the interesting discovery of stylistic similarities to anthropomorphic representations on vessels of the Stroke-Ornamented Pottery culture, namely the characteristically symmetrical layout of the depicted figures. Without ignoring the typically Malician technique of applying ornaments, one may consider the similarity as evidence for direct imitation of the S-OPC style, as it is in the case of stroked and tremolo ornamentation (Kaczanowska 1996; Kozłowski 1996).

The vessel discussed in this paper comes from a settlement which yielded quite homogenous material corresponding to the classical phase of the Malice culture (Czekaj-Zastawny *et al.* 2004, 76). A significant component of traits typical of the Samborzec-Opatów group of the Lengyel culture, however, suggests the need to closely examine relations between the group and the Malice culture, so as to determine the role of the material recovered from Targowisko site 11 in research on the genesis and chronology of the culture in the vicinity of Kraków (Czekaj-Zastawny *et al.* 2004, 83; Kaczanowska, Kozłowski 2006, 33; Kadrow 2006, 73). Undoubtedly, elements of the Stroke-Ornamented Pottery culture, along with Lengyel material and finds related to settlements on the Tisza River, will play a decisive role in these studies.

Acknowledgements. The authors would like to Express their gratitude to the Cra-cow Team for Archaeological Supervision of Motorway Construction for its kind permission to publish these archaeological materials.

Translated by Anna Skucińska

References

- Czekaj-Zastawny A., Drobniwicz B., Jarosz P., Kadrow S., Kozłowski J.K., Machowski W., Mianowska I., Naglik R., Rodak J. 2003. Sprawozdanie z archeologicznych badań ratowniczych przeprowadzonych w 2000 roku na stanowiskach na trasie projektowanej autostrady A-4 w woj. małopolskim. In Z. Bukowski (ed.), *Raport 2000. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za rok 2000 (= Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego (d. Zeszyty ORBA). Seria B, Materiały Archeologiczne)*. Warszawa, 282–308, 371–372.
- Czekaj-Zastawny A. Grabowska B., Zastawny A. 2004. Nowe materiały kultury malickiej z badań na trasie autostrady A-4 w zachodniej Małopolsce: stanowiska Brzezcie 17 i Targowisko 11, gm. Klaj, *Materiały Archeologiczne Nowej Huty* 24, 69–88.
- Czekaj-Zastawny A., Jarosz P., Kadrow S. 2002. Badania ratownicze na trasie projektowanej autostrady A-4 w woj. małopolskim (sezon 2000–2001 — neolit i wczesna epoka brązu), *Acta Archaeologica Carpathica* 37, 19–44.
- Chmielewski B. J., Okoński J. and Suchorska-Rola M. 2006. Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku 2 w Zagórzcu, gm. Niepołomice w latach 2003–2004. In Z. Bukowski, M. Gierlach (eds.) *Raport 2003–2004 2. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2003–2004 (= Zeszyty OODA, seria B)*, Warszawa, 597–612, 744–758.
- Czerniak L., Golański A., Józwiak B., Kadrow S., Rozen J. and Rzepecki S. 2006. Sprawozdanie z archeologicznych badań wykopaliskowych przeprowadzonych w latach 2003–2004 na stanowi-

skach 3, 12–15 i 34 w Targowisku, gm. Klaj, woj. małopolskie. In Z. Bukowski, M. Gierlach (eds.), *Raport 2003–2004 2. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2003–2004* (= *Zeszyty OODA, seria B*), Warszawa 541–554, 729–737.

Górski J., Grabowska B., Izdebska E., Konieczny B., Wilczyński J., Wojenka M. 2006. Wyniki archeologicznych badań wykopaliskowych przeprowadzonych w obrębie stanowisk 8–11, 24 i 26 w Targowisku, gm. Klaj, woj. małopolskie w latach 2003–2004. In Z. Bukowski, M. Gierlach (eds.), *Raport 2003–2004 2. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2003–2004* (= *Zeszyty OODA, seria B*). Warszawa, 555–584, 738–739.

Horáková-Jansová L. 1934. Žárové hroby s vypichanou keramikou v Praze-Bubenci, *Zprávy československého státního archeologického ústavu IV*, 28–45.

Kaczanowska M. 1996. Ceramika kultury malickiej z Krakowa Nowej Huty. In J.K. Kozłowski (ed.), *Kultura malicka. Drugi etap adaptacji naddunajskich wzorców kulturowych w neolicie północnej części Środkowej Europy*. Kraków, 5–27.

Kaczanowska M. 2002. Uwagi o sztuce społeczeństw neolitycznych. In T. Janiak (ed.), *Sztuka pradziejowa ziem polskich. Katalog wystawy*. Gniezno, 55–60.

Kaczanowska M. 2006. Środkowa faza rozwoju kultury lendzielskiej w Małopolsce. In M. Kaczanowska (ed.), *Dziedzictwo cywilizacji naddunajskich: Małopolska na przełomie epoki kamienia i miedzi*. *Biblioteka Muzeum Archeologicznego* 1, 37–52.

Kaczanowska M., Kozłowski J.K. 2002. Anthropomorphic and zoomorphic clay figurines from the Middle Phase of the Lengyel Culture in southern Poland. *Archeologické rozhledy* 53, 1–8.

Kaczanowska M., Kozłowski J.K. 2006. Grupa samborzecko-opatowska. In M. Kaczanowska (ed.), *Dziedzictwo cywilizacji naddunajskich: Małopolska na przełomie epoki kamienia i miedzi*. *Biblioteka Muzeum Archeologicznego* 1, 23–36.

Kadrow S. 2006. Kultura malicka. In M. Kaczanowska (ed.), *Dziedzictwo cywilizacji naddunajskich: Małopolska na przełomie epoki kamienia i miedzi*. *Biblioteka Muzeum Archeologicznego* 1, 63–76.

Kalicz N. 1970. *Dieux d'argile. L'âge de pierre et du cuivre en Hongrie*. Budapest.

Kalicz N., Makkay J. 1977. *Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene*. Budapest.

Kalicz N., Raczkó P. 1987. Berettyóújfalu-Herpály. A settlement of the Herpály culture. In N. Kalicz, P. Raczkó (ed.), *The Late Neolithic of the Tisza region*. Budapest-Szolnok, 105–125.

Kamieńska J. 1973. Grupa malicka tzw. kultury nadcisańskiej w Małopolsce. In *Z badań nad neolitem i wczesną epoką brązu w Małopolsce*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 65–104.

Kamieńska J., Kozłowski J.K. 1990. *Entwicklung und Gliederung der Lengyel- und Polgar-Kulturgruppen in Polen*. Kraków.

Kaufmann D. 1989. Kultische Äußerungen im Frühneolithikum des Elbe-Saale-Gebietes. In *Religion und Kult*. Berlin, 111–139.

Kondracki J. 1994. *Geografia Polski, mezoregiony fizycznogeograficzne*. Warszawa

Kozłowski J. K. 1996. Kultura malicka. In J.K. Kozłowski (ed.), *Kultura malicka. Drugi etap adapta-*

- cji naddunajskich wzorców kulturowych w neolicie północnej części Środkowej Europy.* Kraków, 153–164.
- Kruta V, Lička M. 2000. *Prime Terrecotte dal cuore dell'Europa. Ceramiche dei cacciatori e die primi agricoltori di Boemia e Moravia 27 000 – 4 000 a.C.* Modena.
- Kukułka A. 2002. Wczesnoneolityczna gliniana noga z Gwoźdźca. In T. Janiak (ed.), *Sztuka pradziejowa ziem polskich. Katalog wystawy.* Gniezno, 63–67.
- Kulczycka-Leciejewiczowa A. 2006. Kultura ceramiki wstęgowej klutej w południowej Polsce. In M. Kaczanowska (ed.), *Dziedzictwo cywilizacji naddunajskich: Małopolska na przełomie epoki kamienia i miedzi.* Biblioteka Muzeum Archeologicznego 1, 9–21.
- Pavúk J. 1981. *Umenie a život doby kamennej.* Bratislava.
- Podborský V. e coll. 1993. *Pravěké dějiny Moravy.* Brno.
- Romanow J. 1977. Trapezowate budowle naziemne ludności kultury ceramiki wstęgowej klutej na Dolnym Śląsku. *Silesia Antiqua* 19, 27–55.
- Skutil J. 1962. *Nález figurální plastiky na volutové keramice z jeskyně Koěnske jámy v Moravském krasu, Přehled výzkumů 1961.* Brno, 33–37.
- Soudský B., Pavlů I. 1966. Interprétation historique de l'ornement linéaire. *Památky Archeologické* 57 (1), 91–125.
- Točík A. 1970 *Slovensko w mładszej dobie kamennej.* Bratislava.
- Zakościelna A. 2002. Przejawy sztuki w kulturze lubelsko-wolyńskiej ceramiki malowanej. In T. Janiak (ed.), *Sztuka pradziejowa ziem polskich. Katalog wystawy.* Gniezno, 63–67.
- Zápotočká M. 1978. Ornamentace neolitycké vypíchané keramiky: technika, terminologie a způsob dokumentace. *Archeologické rozhledy* 30, 504–534.
- Zastawny A. *In print.* Neolityczna plastyka gliniana ze stanowiska 3 w Dąbrowie, gm. Klaj. In J. Chochorowski (ed.), *Via Archaeologica.*

Beata Grabowska (Kraków), Albert Zastawny (Kraków)

NACZYNIĘ Z PRZEDSTAWIENIEM ANTROPOMORFICZNYM Z OSADY KULTURY MALICKIEJ W TARGOWISKU, ST. 11, WOJ. MAŁOPOLSKIE

1. WSTĘP

Stanowisko nr 11 w Targowisku położone jest na obszarze Podgórze Bocheńskiego, należącego do Kotliny Sandomierskiej (Kondracki 1994). Usytuowane jest przy krawędzi lewobrzeżnej terasy nadzalewowej Raby, wcinającej się w dno doliny rzeki i tworzącej roz-

legły cypel terenowy (ryc. 1). Od roku 2000 prowadzone są tu ratownicze badania wykopaliskowe wyprzedzające budowę autostrady A-4 na odcinku Kraków–Tarnów, kierowane przez Bartłomieja Koniecznego i Beatę Grabowską. W latach 2000–2005 przebadano teren o powierzchni 2,3 ha. Stanowisko jest obiektem wielokulturowym z materiałami kultury ceramiki wstęgowej rytej, malickiej, mierzanowickiej, lużyckiej oraz z okresu lateńskiego, rzymskiego i wczesnośredniowiecznego (Czekaj-Zastawny *et al.* 2002; Czekaj-Zastawny *et al.* 2003; Czekaj-Zastawny *et al.* 2004; Górski *et al.* 2006).

Podczas wykopalisk w 2004 roku, w jednym z obiektów osadowych kultury malickiej odkryto amforę z plastycznym wyobrażeniem postaci ludzkiej. Jest to znalezisko wyjątkowe, pierwsze w kulturze malickiej przedstawienie antropomorficzne tego rodzaju i jeden z nielicznych w neolicie Polski południowo-wschodniej przykładów naczyniowej plastyki figuralnej. Bardzo podobne pod względem stylu i techniki wykonania wyobrażenia odkryto też na fragmentach naczyń z osady w Targowisku 12–13, sąsiadującej ze stanowiskiem nr 11 (Czerniak *et al.* 2006, ryc. 17).

Osadę kultury malickiej na omawianym stanowisku tworzą 83 różnej wielkości jamy osadowe, 2 obiekty grobowe oraz kilkadziesiąt dołów postłupowych, z których część stanowi ślady co najmniej 4 naziemnych konstrukcji mieszkalnych (ryc. 2). Większość obiektów wziemnych, zajmujących przestrzeń wielkości ok. 3,5 ha, występuje w charakterystycznych kompleksach złożonych z 2–6 jam o wspólnych zarysach w częściach stropowych. Największe zagęszczenie obiektów zarejestrowano w środkowej i środkowo-wschodniej części stanowiska (ryc. 2). Na obszarze tym jamy rozmieszczone są w sposób stosunkowo regularny, odległości między poszczególnymi zespołami lub obiektami wynoszą od kilku do maksymalnie dwudziestu kilku metrów. Pozostałości naziemnych domów kultury malickiej są bardzo charakterystyczne (zob. Chmielewski *et al.* 2006, 603–605; ryc. 11–16; Czerniak *et al.* 2006, 542; ryc. 10, 11) i różnią się od długich domów kultury ceramiki wstęgowej rytej (KCWR), obecnych również na omawianym stanowisku. Ślady budynków malickich to prostokątne założenia o konstrukcji słupowej z wyraźnym podziałem wnętrza na trzy części. Domom zawsze towarzyszą jamy osadowe (ryc. 2).

2. NACZYNIĘ

Naczynie z wyobrażeniem postaci ludzkiej to dobrze zachowana amfora o dwustożkowym brzuścu, z wąskim dnem i niską, lekko wychyloną szyją (ryc. 3, 4). Amfora posiada dwa pionowo przekłute ucha umieszczone na załomie brzuśca, w miejscu jego maksymalnej wydętości. Każde z nich zdobione jest trzema ułożonymi poziomo guzkami. Ucha łączy dookólna listwa plastyczna ornamentowana dołkami palcowymi, podkreślająca załom brzuśca naczynia.

Pomiędzy załomem brzuśca a szyją, naczynie ozdobiono schematycznym przedstawieniem postaci kobiecej (ryc. 5). Kończyny, tułów i szyję tworzą cienkie listwy plastyczne

z odciskami paznokciowymi, naklejone na ściankę. Głowę (fryzurę?) i biust zaznaczono guzkami plastycznymi. Nie zachowała się lewa ręka (z wyjątkiem dłoni) i lewa część głowy (brak dwóch guzków). Postać przedstawiono w pozie wyprostowanej, *en face*, z uniesionymi do góry rękami i dłońmi skierowanymi w dół. W podobny sposób, ale przeciwnie, dolepiono listwy wyobrażające nogi; stopy skierowane są ku górze. Palce prawej stopy i lewej dłoni zaznaczono odciskami paznokcia. Cała postać rozplanowana jest symetrycznie. Zajmuje powierzchnię o wymiarach 12,5 x 8,4 cm. Na amforze, dodatkowo, w miejscu przejścia brzuśca w szyję zachowały się jeszcze 4 guzki. Wszystkie umieszczone są na wysokości głowy opisanej wyżej postaci i rozmieszczone w zbliżonych odległościach od siebie, przy czym jeden z nich występuje pojedynczo, a 3 pozostałe są zgrupowane (ryc. 3). Te ostatnie bardzo przypominają przedstawienie głowy omawianej tu postaci. Nie jest wykluczone, że są fragmentem drugiego, nie zachowanego przedstawienia antropomorficznego.

Technologia wykonania amfory nie różni się od sposobu opracowania innych zabytków ceramicznych kultury malickiej pochodzących z omawianego stanowiska. Do masy glinianej dodano domieszkę tłuczni ceramicznego, droбноziarnistego piasku i tłuczni kamiennego. Zwraca uwagę staranność opracowania powierzchni ścianek — również wewnętrznych — wyrównanych, a miejscami nawet wyblyszczonych. Takie powierzchnie zachowały się jednak tylko w niektórych partiach naczynia, głównie w części górnej, w tym w miejscu ozdobienia amfory postacią ludzką.

Wymiary naczynia: wysokość — 30,0 cm; średnica brzuśca — 25,0 cm; średnica dna — 8,0 cm; średnica wylewu — 10,0 cm.

3. MIEJSCE ODKRYCIA

Naczynie z wyobrażeniem antropomorficznym odkryto w jamie osadowej o nr 2823, będącej częścią większego zespołu obiektów (ob. 2823, 3037), usytuowanych na północno-zachodnim obrzeżu strefy o największym nasyceniu śladami osadnictwa kultury malickiej (ryc. 2). Interesujące nas obiekty 2823 i 3037 na poziomie odkrycia rysowały się jako jedno rozległe, owalne zaciemnienie o wymiarach 920 x 600 cm, zorientowane wzdłuż osi N-S (ryc. 6). Znaczne rozmiary lokują go wśród kilku największych zespołów jam kultury malickiej na st. 11 w Targowisku. Na niższych głębokościach omawiane zaciemnienie przybrało zarys ósemkowy. Wyróżniono wówczas dwie w przybliżeniu kolistę jamy z kilkoma przegłębieniami, sięgającymi 200 cm poniżej poziomu gruntu. Przekrój pionowy ob. 3037 przypominał wydłużony prostokąt z zaoblonymi narożnikami. Lekko zaokrąglone dno jamy 2823 opadając w kierunku południowym upodabniało jej rzut poprzeczny do trapezu (ryc. 6). Amforę odkryto na głębokości ok. 100 cm poniżej poziomu gruntu, przy północno-zachodniej ścianie jamy 2823 (ryc. 6). Naczynie było zgniecione, ale kompletne (brak tylko kilku frg. brzuśca i wylewu), „położone” na boku. W wypełniskach jam 2823 i 3037 obok materiałów kultury malickiej licznie wystąpiła ceramika KCWR. Materiał ceramiczny

kultury malickiej z ob. 2823 i 3037 nie jest liczny. Mimo to widoczna jest duża różnorodność form i zdobnictwa naczyń. Występują fragmenty mis, naczyń dwustożkowatych i pucharów gruszkowatych. Odkryto również pionowo przekłute ucho amfory (drugie naczynie tego typu w omawianym inwentarzu), bardzo podobne do tych jakie posiada opisywana w artykule amfora (ryc. 7:12). Rzadkim znaleziskiem jest uchwyt stożkowatej pokrywki (ryc. 7:10). Stylistyka i technologia wykonania ceramiki z interesujących nas obiektów nie odbiega od sposobu produkcji naczyń, których fragmenty odkryto w innych zespołach za- bytkowych omawianego stanowiska.

4. ANALIZA

Wyobrażenie postaci ludzkiej przedstawione na amforze z Targowiska jest pierwszym tego rodzaju wizerunkiem odkrytym w materiałach kultury malickiej. W chwili obecnej znane już są kolejne dwa przykłady podobnej stylistyki, stwierdzone na sąsiadującej z Targowiskiem 11 osadzie kultury malickiej w Targowisku 12–13 (Czerniak *et al.* 2006). Omawiane w niniejszym artykule przedstawienie dodatkowo wyróżnia brak analogii w innych ugrupowaniach neolitycznych na ziemiach polskich, a także brak bezpośrednich nawiązań w kulturach kręgu naddunajskiego. Przykłady plastyki glinianej w kulturze malickiej są bardzo nieliczne i reprezentują (oprócz wymienionych wyżej) wyłącznie przedstawienia figuralne. Znanych jest tylko kilka fragmentów figurek ludzkich zachowanych w formie nóg i dolnych części pochylonych do przodu tułowi (Kamieńska 1973, tabl. VIII:11; Kaczanowska 1996, 14; Kaczanowska 2002, 57).

4.1. Postać ludzka

Omawiane przedstawienie antropomorficzne jest głównym elementem dekoracji dwustożkowatej amfory z dwoma pionowo przekłutymi uchami. Na osadzie kultury malickiej w Targowisku 11 amfory należą do form pojawiających się stosunkowo rzadko. Wyróżniono je w inwentarzach tylko niektórych (około 30%) obiektów. Reprezentowane są najczęściej przez pojedyncze ucha. Tylko wyjątkowo zachowały się fragmenty umożliwiające rekonstrukcję całych form. Opisywana amfora jest najlepiej zachowanym egzemplarzem tego typu naczyń na całym stanowisku.

Analizowana postać jest schematycznym przedstawieniem kobiety. Została wykonana z naklejonych na ściankę brzuśca listew plastycznych, z których ułożono zarysy tułowia, szyi oraz kończyn. Listwy zdobione są odciskami paznokciowymi. Głowę przedstawiono za pomocą niewielkich guzków. W podobny sposób zaznaczono biust. Plastyczne listwy i guzy to elementy należące do najbardziej charakterystycznych i wyróżniających wytwórczość ceramiczną cech kultury malickiej (Kamieńska 1973; Kamieńska, Kozłowski 1990; Kaczanowska 1996). Występują one powszechnie głównie pod krawędziami naczyń (dookolne li-

stwy) i na załomie brzuśców (listwy i guzki). Zdecydowanie rzadziej elementy te odkrywają się na ściankach (jak na opisywanej amforze) i szyjach, w miejscach zwykle pozbawionych ornamentu. W takich przypadkach często są to listwy o układach trudnych do zrekonstruowania (niewielkie fragmenty naczyń). Nie jest wykluczone, że część z nich może pochodzić z nie zachowanych przedstawień plastycznych. Pojedyncze takie przykłady znane są z omawianego tu stanowiska 11 w Targowisku, a także z Brzezia 17 (Czekaj-Zastawny, Grabowska, Zastawny 2004, ryc. 7:5) oraz z materiałów ze starszych badań (np. Kamieńska 1973, tabl. X:5).

Uwagę zwraca przedstawienie głowy omawianej postaci w formie 5 niewielkich, symetrycznie ułożonych guzków (2 nie zachowane). Trudno dopatrzeć się w nich schematycznych nawet elementów twarzy. Mogą one natomiast przedstawiać starannie ułożoną fryzurę. Zaznaczanie włosów brodawkowatymi guzkami znane jest z przedstawień figuralnych w kulturze ceramiki wstęgowej rytej (Veľký Grob na Słowacji — Točík 1970, 31, tab. VII:2; Eilsleben w Niemczech — Kaufmann 1989). W kulturze malickiej ornament plastyczny tworzony przez grupy guzków, niekiedy wręcz w układach „gronowych”, typowy jest przede wszystkim dla naczyń wanienkowatych (Kamieńska 1973).

4.2. Stylistyka i technologia — analogie

Nalepianie lub modelowanie na ściankach naczyń figuralnych przedstawień plastycznych jest rzadkie w neolitycznych kulturach pochodzenia południowego na terenie Polski. Najbardziej znane są guzy w kształcie piersi kobiecych wypychane od wnętrza naczyń grupy pleszowsko-modlnickiej kultury lendzielskiej z Krakowa Pleszowa 17 (Kaczanowska 2006, ryc. 5:4). Z kulturą lendzielską związany jest też zapewne inny detal antropomorficzny — kobiece pośladki, naklejone na brzusek naczynia z Dąbrowy 3 (Zastawny, w druku, ryc. 5). Wyjątkowo spotyka się wyobrażenia całych postaci jako części naczyń. Schematyczne przedstawienie żeńskiej figurki, wieńczącej prawdopodobnie wylew naczynia, odkryto na stanowisku kultury lubelsko-wołyńskiej w Lesie Stockim (Zakościelna 2002, ryc. 3:2). Podstawą (stopką) naczynia może być też noga gliniana pochodząca z osady KCWR w Gwoźdźcu (Kukulka 2002). Liczniejsze są elementy zoomorficzne, głównie uchwyty w kształcie główek zwierzęcych, spotykane w materiałach kultury ceramiki wstęgowej rytej i kręgu lendzielsko-pułgarskiego (Kaczanowska, Kozłowski 2002; Kaczanowska 2002). Na uwagę zasługuje misa ze stanowiska lendzielskiego w Krakowie Cle 65 z wymodelowanym wizerunkiem figuralnym, zapewne zwierzęcym (Kaczanowska, Kozłowski 2002, Fig. 1). Brak jest natomiast zupełnie w zespołach z terenu Polski stosowania w dekoracjach figuralnych listew plastycznych.

Plastyka gliniana przedstawiana na naczyniach w sposób podobny jak na omawianej amforze z Targowiska występuje przede wszystkim w środowisku wczesnoneolitycznych kultur na terenie północno-wschodnich Węgier. Szczególnie silnie rozwinięta jest w kulturze Körös, w której przedstawienia ludzi i zwierząt wyobrażane są w postaci naklejanych

na brzuśce naczyń listew, na ogół gładkich, ale również zdobionych dolkami palcowymi (Kalicz 1970, tabl. 6–10). Zbliżony styl prezentują też mniej liczniejsze przykłady ze stanowisk kultury alföldzkiej ceramiki linearnej (Kalicz 1970, tabl. 18). Przytoczone analogie, choć bliskie stylistycznie, są jednak zbyt odległe czasowo, by mogły być brane pod uwagę przy poszukiwaniu wzorców dla omawianego w artykule przedstawienia antropomorficznego. Nieco bliższe chronologicznie są nawiązania stylistyczne do postaci ludzkich na ceramice kultury bukowogórskiej. Ich zarysy wykonane są jednak liniami rytmii, a nie ornamentem plastycznym (Kalicz, Makkay 1977, tabl. 107:2; Pavúk 1981, 25). Ważnych, z punktu widzenia chronologii, podobieństw należałoby natomiast oczekiwać w materiałach kultury Herpály, której związku z kulturą malicką w zakresie wytwórczości ceramicznej są coraz lepiej czytelne (Czekaj-Zastawny *et al.* 2004, ryc. 11:3). Nawiązania te są widoczne, jednak w tym przypadku ocenić je należy jako ogólne, gdyż odnoszą się nie do naśladownictwa stylistyki przedstawień antropomorficznych, lecz do stosowania podobnych technik plastycznych (listew w układach geometrycznych) na amforach typologicznie zbliżonych do malickich (Kalicz, Raczyk 1987, ryc. 3).

Rzadko technikę listew plastycznych w przedstawieniach ludzi i zwierząt stosowano w kulturach zachodniego kręgu linearnego. W materiałach KCWR, gdzie technika ta należy do powszechnie wykorzystywanych sposobów ornamentowania naczyń, znane są charakterystyczne wyobrażenia ludzi ukazanych tyłem, umieszczonych na ściankach naczyń przy wylewie. Są to wizerunki gdzie zastosowano zarówno dolepienie listew glinianych, jak i (w przewodzie) modelowanie postaci wprost ze ścianki naczynia (np. Vedrovice na Morawach — Podborský *et al.* 1993; Čataj na Słowacji — Pavúk 1981). Przykładem wyobrażenia antropomorficznego „ułożonego” tylko z listew plastycznych jest przedstawiona *en face* postać na naczyniu ze stanowiska Nová Ves na Morawach (Skutil 1962). Pod względem stylistycznym, wymienione przykłady plastyki glinianej wyraźnie różnią się od omawianej w artykule postaci z amfory malickiej w Targowisku. Podobieństwa można natomiast doszukać się we wspomnianym już wcześniej sposobie przedstawienia włosów za pomocą guzków, stosowanym w plastyce figuralnej KCWR (Točík 1970; Kaufmann 1989).

4.3. Nawiązania do kultury ceramiki wstęgowej kłutej

Bardzo interesujące w kontekście nawiązań stylistycznych analizowanego tu wyobrażenia postaci ludzkiej są przedstawienia antropomorficzne na naczyniach kultury ceramiki wstęgowej kłutej (KCWK). Są to wizerunki postaci umieszczanych na ściankach pucharków i we wnętrzach mis, zaznaczone bardzo schematycznie liniami kłutymi i rytmii, w charakterystycznej symetrycznej pozie, z kończynami rozłożonymi V-kształtnie w różnych układach (Soudský, Pavlů 1966; Kruta, Lička 2000). Podkreślając zupełnie odmienną technikę wykonania, należy równocześnie wskazać na daleko idące podobieństwo rozplamowania postaci. Obrazuje to szczególnie dobrze fragment naczynia z grobu KCWK z Pragi-Bubeneč w Czechach (Horáková-Jansová 1934), gdzie sposób ułożenia postaci ludzkiej jest

identyczny jak na amforze malickiej z Targowiska 11 (ryc. 8). Ścisłe analogie z KCWK w zakresie rozplanowania postaci (układ kończyn) potwierdzają też wyraźnie dwa wizerunki ludzkie na naczyniach z sąsiedniego stanowiska w Targowisku 12–13 (Czerniak *et al.* 2006, ryc. 17). Dekoracje antropomorficzne na ceramice KCWK są najbliższą chronologicznie i terytorialnie analogią dla omawianego w niniejszym artykule przykładu plastyki glinianej. Związek z KCWK polegałby na naśladowaniu jej stylu, ale zastosowaniu własnych, malickich sposobów zdobienia (ornament plastyczny i paznokciowy).

Wspomniane wyżej wizerunki postaci ludzkich na naczyniach KCWK są typowe przede wszystkim dla jej najstarszych faz (Soudský, Pavlů 1966). W okresie późniejszym są rzadsze i charakteryzują się coraz większym schematyzmem, prowadzącym do zupełnie już symbolicznych przedstawień geometrycznych, zbliżonych m.in. do powszechnych w tej kulturze krokwiowych układów wątków klutych (ryc. 8). Naczynia dekorowane przedstawieniami ludzi pochodzą głównie z obszaru Czech i Moraw (Soudský, Pavlů 1966; Kruta, Lička 2000; Zápotocká 1998), ale znane są także z terenu Polski (Stary Zamek — Romanow 1977; Kulczyka-Leciejewiczowa 2006). Problemem wymagającym dalszych badań jest z pewnością chronologiczny aspekt proponowanego związku stylistyki, w jakiej ukazano postać ludzką na amforze z Targowiska z kręgiem KCWK. Relacje czasowe pomiędzy nim a kulturą malicką przypadają bowiem na fazę IVb rozwoju ugrupowań KCWK (Kamieńska 1973; Zápotocká 1978; Kaczanowska 1996). Są więc późniejsze od większości zespołów „klutych” z wyobrażeniami antropomorficznymi na naczyniach. Niemniej, przy nie do końca jeszcze wyjaśnionym procesie powstania kultury malickiej, związek ten traktować należy jako kolejny interesujący element badań nad relacjami pomiędzy kulturą malicką a kulturą ceramiki wstęgowej klutej.

5. ZAKOŃCZENIE

Pochodząca z Targowiska amfora z wyobrażeniem postaci ludzkiej jest znaleziskiem wyjątkowym z kilku powodów. Jest to pierwsze w kulturze malickiej przedstawienie antropomorficzne na naczyniu i pierwsze spośród przykładów neolitycznej plastyki figuralnej z terenu Polski wyobrażenie postaci ludzkiej przedstawionej w takiej technice wykonania. Technika ta, wykorzystująca elementy plastyczne (listwy i guzy) oraz odciskane (paznokciowe), reprezentuje — co szczególnie należy tu podkreślić — własny, malicki styl bogatego dekorowania naczyń, nie mający analogii we współczesnych kulturach postlinearnych (Kozłowski 1996). Nie dziwi więc brak ścisłych nawiązań, zwłaszcza w odniesieniu do sposobu wykonania postaci z Targowiska, w inwentarzach kultur neolitu naddunajskiego synchronizowanych z kulturą malicką. Inaczej jest w przypadku stylu ukazywania plastyki figuralnej. Poszukiwanie wzorców dla omawianego wizerunku przyniosło interesujący rezultat w postaci odkrycia podobieństw stylistycznych do przedstawień antropomorficznych na naczyniach kultury ceramiki wstęgowej klutej. Przejawiają się one w charakterystycznym, symetrycznym rozplanowaniu postaci. Przy zachowaniu malickiego, plastycznego sposobu

zdobienia, podobieństwo to uznać można za przejaw bezpośredniego naśladownictwa stylu KCWK, podobnie jak ma to miejsce w przypadku ornamentyki nakłuwanej i tremolo (Kaczanowska 1996; Kozłowski 1996).

Omawiane w artykule naczynie pochodzi z osady, na której odkryto dość jednorodny materiał, odpowiadający klasycznej fazie kultury malickiej (Czekaj-Zastawny *et al.* 2004, 76). Istotna komponenta cech grupy samborzecko-opatowskiej kultury lendzielskiej skłania jednak do bliższego przyjrzenia się relacjom między wspomnianą grupą a kulturą malicką w kontekście roli materiałów z Targowiska 11 w badaniach nad chronologią i genezą omawianej tu kultury w regionie podkrakowskim (Czekaj-Zastawny *et al.* 2004, 83; Kaczanowska, Kozłowski 2006, 33; Kadrow 2006, 73). Elementy kultury ceramiki wstęgowej klutej, obok lendzielskich i nadcisańskich, będą odgrywać w tych badaniach decydującą rolę.

Podziękowania

Autorzy chcieliby wyrazić wdzięczność dla Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad za pozwolenie opublikowania powyższych materiałów archeologicznych.

